

МИКОЛА НАБОК

кандидат педагогічних наук, доцент,
вчений секретар відділення
вищої освіти Національної академії
педагогічних наук України

Ключові слова: філософські засади, управління, ефективність, якість, освіта.

Стаття присвячена дослідженню філософських засад ефективності управління освітою як важливої складової теорії соціального управління в його історичному контексті. Узагальнено наукові погляди на взаємодію суб'єкта і об'єкта управління в процесі еволюції. З'ясовано багатокритеріальність та багатоаспектність поняття ефективності. Охарактеризовано вплив нових викликів на державне управління в умовах нестабільності українського суспільства. Обґрунтовано необхідність підвищення ефективності державного управління освітою в глобалізованому світі. Встановлено взаємозв'язок понять ефективність і якість управління, та залежність зміни ефективності системи від зміни якості її елементів або її структури.

УДК 37.07:005.1

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

© Набок М., 2013

остановка проблеми. З моменту проголошення незалежності перед нашою державою виникло безліч гострих проблем, пов'язаних, насамперед, з формуванням і утвердженням нових гуманних орієнтирів життя громадян, орієнтованих на загальнолюдські цінності та норми. У зв'язку з цим постала необхідність переосмислення філософської та управлінської спадщини, розроблення сучасної теорії науки і галузі державного управління, пошуку шляхів побудови ефективної системи державного управління, забезпеченні її відповідно до викликів XXI століття соціальним і економічним потребам розвитку країни, створення дієвих механізмів реалізації та адаптації системи до міжнародних стандартів. Це зумовило трансформацію суспільно-політичного устрою і започаткувало формування громадянського суспільства та ринкових відносин. На цьому тлі активізувався пошук шляхів забезпечення ефективного управління освітою, як однієї з важливих складових всієї системи державного управління, що посилюється процесом входження держави до єдиного освітнього європейського простору. Саме тому постає досить важлива проблема аналізу й уточнення окремих філософських засад державного управління освітою, формулювання чіткої мети, упровадження нових техно-

логії ефективного державного управління системою освіти. Цим і пояснюється *актуальність* обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї філософського осмислення проблем управління розвитком суспільства, державою, освітою не нова. Кожна історична епоха вносила свої корективи у відносини учасників управління, методи стимулювання, масштаби організації самого процесу, але тільки в ХХ ст. з'явилися і стали розвиватися наукові підходи до управління. Двадцять століття має багато характерних рис, у тому числі і «століття управління», оскільки прогрес, досягнутий в цьому сторіччі, забезпечений істотно успіхами в управлінні.

У 30–50 рр. ХХ ст. в управлінні виділилися характерний акцент уваги на людину, який активно розвивався Е. Мейо, А. Маслоу, Д. Мак-Грегором. Об'єктом управління при цьому проголошувалася мотивація працівників та їх взаємовідносини в малих групах, а управлінські стратегії розроблялись на засадах екстраполяції досвіду в майбутнє. П. Друкером, Т. Пітером, Р. Уотерменом із середини 50-х рр. розвивався ситуаційний напрям в управлінні [12]. З 1980-х рр. до сьогодні в управлінні інтенсивно впроваджуються інновації з психології, конфліктології, мотивації діяльності, корпоративної культури, конкурентоспроможності тощо. В Україні наразі проблеми філософії соціального управління, філософії освіти та окремих її структурних складників ґрунтовно досліджують В. Кремень, В. Андрущенко, А. Гуржій, В. Вікторов, Д. Дзвінчук, І. Зязюн, В. Бех, М. Михальченко, М. Романенко та ін. Сутність соціального управління вони вбачають у формуванні та здійсненні цілеспрямованих управлінських впливів на людей, їх групи, хід і характер спільної діяльності людей та соціальні процеси з метою забезпечення відповідності бажаних результатів цієї діяльності певним, заздалегідь обраним стратегічним цілям і завданням [7; 8; 10; 12].

Російський дослідник В. Сметана соціальний менеджмент визначає як особливу сферу соціальної діяльності, яка вира-

жається економічною поведінкою суб'єкта управління. Тому головне завдання соціального менеджменту полягає в пошуку ефективних управлінських технологій, які спрямовані на підтримку стійкості, ефективності, раціональності керованої системи [4]. Зважаючи на різноманітність та багатоаспектність наукових підходів до управління, *метою статті* є дослідження теоретико-філософських засад ефективності управління освітою.

Виклад основного матеріалу. Знання про управління як феномен людського буття пройшло тривалий шлях від міфологічного знання через релігію і філософію до наукового знання. Виділення управління як специфічної галузі людського знання і діяльності поклало початок формуванню окремого напрямку знань, пов'язаного з фундаментальними принципами філософського знання. Це обумовило появу нових теоретичних знань, зокрема, спочатку наукових основ управління соціально-економічними процесами, а потім і теорії управління.

Управління у філософському сенсі означає діалектичний взаємозв'язок і взаємообумовленість між суб'єктом управління і об'єктом управління. Управління є фундаментальною загальною функціональною властивістю об'єктивного світу, органічної і неорганічної природи, стихійних і свідомих сил, якості яких закономірно і цілеспрямовано обумовлюють результат дії. Цей взаємозв'язок має причинно-наслідковий, внутрішньо суперечливий і об'єктивний характер.

Управління як вид людської діяльності існує з тих пір, як виникла необхідність у спільній діяльності людей. Управління в найширшому розумінні є діяльність групи людей, що об'єднують свої зусилля для досягнення загальної соціальної мети. Соціальне управління, будучи вищою формою загального управління, властиве людині і людському суспільству. Головною відмінною особливістю цього управління є здатність людини на основі природно-генетичних властивостей і рис та соціального усвідомлення свого призначення до створення у своїй свідомості ідеальної мо-

делі реального світу. Тому в управлінській діяльності головним і визначальним моментом є свідомість людини, її культура і знання [12].

Науковою основою соціального управління є праці античних філософів Платона, Аристотеля, Сократа, Демокріта, твори мислителів Давнього Китаю, насамперед Конфуція, Індії про управління державою. Найбільш відомі мислителі стародавнього Риму Цицерон, Сенека, Марк Аврелій не залишили нащадкам яких-небудь філософських поглядів стосовно науки управління. Вони не займались розробкою філософських засад, які могли б стати світоглядною і методологічною основою науки управління, і, коли поставали перед проблемами, пов'язаними з управлінням, користувались переважно тими положеннями, які були сформульовані представниками грецької філософії.

Досліджуючи актуальні проблеми філософії соціального управління, В. Кремень, В. Андрущенко, М. Михальченко, І. Зязюн, В. Бех розглядають сутність феномена управління з позиції потрійного характеру його природи: як науку, як своєрідне мистецтво і як специфічний вид людської діяльності за своєю внутрішньою логікою, структурою і технологією здійснення. Потребує глибокого осмислення науковцями і нинішніми практиками державного управління усталений понятійно-категоріальний апарат, закономірності, система принципів методології управлінської діяльності, які підтверджують науковість його походження. До мистецтва відносять його тому, що будь-яка проблемна ситуація майже ніколи не повторюється, і це вимагає від управлінця щоразу творчої осмисленості дій, урахування особливостей і специфіки ситуації в управлінській діяльності. Специфічність управлінської діяльності полягає в тому, що, будучи процесом виконання певної сукупності функцій, вона не є частиною спільної діяльності людей, а постає своєрідним інструментом її організації та забезпечення бажаної ефективності цієї діяльності [7; 8; 10]. Логічним продовженням цих по-

ложень є твердження окремих вчених про те, що здійснювати необхідні управлінські впливи слід за умови їх відповідності одному з принципів методології управлінської діяльності – принципу головного елемента, і тільки тоді, коли система, якою управляють, не здатна повернутися до стану нормального функціонування завдяки саморегуляції і самоорганізації. Здійснюваний вплив має стимулювати повернення керованого об'єкта до стану стійкого функціонування, тобто був ефективним [2; 10]. У працях цих та інших науковців відображені не лише методологічні засади управлінської діяльності, а й питання формування національної самоідентичності та обґрунтовано можливості застосування теорії нестабільності до розвитку складних систем. Однак теоретичні та методологічні надбання останніх років вимагають подальшого удосконалення насамперед у зв'язку з швидкими змінами суспільного життя в Україні і за її межами.

Слід зауважити і те, що наукові погляди на взаємодію суб'єкта і об'єкта управління в процесі управління еволюціонували і зазнавали змін. У традиційних поглядах на управління взаємодія суб'єкта і об'єкта пояснювалася причинною обумовленістю всіх явищ природи і суспільства та діалектичним підходом до визначення сутності переходу об'єкта з одного стану в інший. Перехід суспільства до ринкових відносин характеризується появою станів нестабільності, як результату швидких змін, і браку відповідної інформації, яка не встигає надходити до керівника й осмислюватися ним, що породжує в управлінському процесі ситуації невизначеності. Це потребує уточнення і переорієнтації світоглядних позицій керівників щодо організації процесу управління [2; 5; 7; 10]. Наразі чимало науковців визнають випадковість, нестабільність, нестійкість як важливі фактори розвитку, які лежать в основі теорії нестабільності – науки синергетики. З позицій цієї науки енергетичний та речовий приплив ззовні у середину соціальної системи створює та деякий час підтримує стійку невірноваженість, що

неприродно для системи. Для соціальних систем такими збудниками спокою можуть бути поява інформації, яка порушує внутрішню емоційну рівновагу людини, спроби зміни усталеного порядку, зовнішні вимоги, що не узгоджуються з внутрішніми потребами людини, організації тощо. У відповідь на це система самостійно починає вирівнювати свій внутрішній стан шляхом встановлення енергетично-речового балансу. Процес вирівнювання здійснюється завдяки мимовільному встановленню взаємодії людей, що призводить до узгодження їх точок зору і кооперативної поведінки, тобто відбувається процес самоорганізації і самоуправління. Результатом цього є поява нового стійкого стану системи шляхом саморозвитку [5].

Методологічною основою самоорганізації є філософія нестабільності, яка поєднує дві протилежні сторони буття: порядок і відсутність порядку (хаос). Вона наголошує на тому, що порядок виникає з хаосу, а процес виникнення і є самоорганізацією. Таке доволіне виникнення упорядкованої структури з хаосу є загальною властивістю всіх явищ буття. Сталі структури розпадаються, утворюючи хаос, з якого знову виникають більш високоорганізовані структури. У природі прогрес завжди перевищує регрес. Процеси самоорганізації і саморозвитку здійснюються шляхом взаємодії двох протилежних сил: утворювальної і руйнівної. Оскільки процеси саморозвитку не припиняються, треба вміти вчасно визначити, коли утворювальна сила виходить за свої межі дії і перетворюється на руйнівну, і внести відповідні корективи [5]. Отже, синергетика вивчає процеси самоорганізації у відкритих системах різної природи, у тому числі біо-, соціокультурної, яку має суспільство.

Філософія нестабільності актуальна для українського суспільства, оскільки саме суспільство наразі знаходиться у нестабільному стані в зв'язку з реформуванням суспільного буття. Крім того, українське суспільство, як і все людство, перебуває під впливом потужних глобалізаційних процесів, швидких змін умов життя, посилення конкурентних засад та утвердження інноваційного типу

розвитку, переосмислення ціннісних орієнтирів і стратегій людського буття. Нові виклики вимагають адекватної поведінки людини для її успішної життєдіяльності. Ці процеси істотно впливають на людину, відбувається переоцінка цінностей, змінюються життєві орієнтири. Це, у свою чергу, обумовлює зміни соціальної і культурної природи людини та породжує потребу самоорганізації і самоуправління [8].

Державне управління передбачає певний вольовий вплив суб'єктів управлінської взаємодії на свідомість і волю об'єктів цієї взаємодії, і саме тому воно належить до різновидів соціального управління, об'єктами якого є соціальні організації суспільства [7; 12]. Тому логічно й закономірно розглядати державне управління освітою як один із видів соціального управління, об'єктом якого є система освіти України та її структурні складники. З позицій системного аналізу державне управління освітою слід розглядати як відкриту соціальну систему, що відповідає всім характерним ознакам складних систем [12]. Системний і комплексний підходи до теорії і практики державного управління освітою передбачають урахування тенденцій її розвитку, впливу зовнішнього середовища на управлінські процеси, виокремлення чинників, що стримують розвиток управління, та аналіз причин їх появи, моделювання педагогічних і управлінських структур, які б забезпечили поступ і утвердження сучасної ефективної системи державного управління освітою.

Управління нерозривно пов'язане з культурою. Звідси і різні підходи до нього. Управління по-європейськи зовсім не те, що управління по-африканськи, по-англійськи, по-японськи і т.д. У суспільствах з різною культурою управління також різне. У цьому виявляється категорія якості, як властивість процесу управління. Ця властивість часто є істотною перешкодою для перенесення методів і способів управління з однієї культури в іншу, оскільки природа її методологічна.

Дослідження існуючих концепцій і теорій управління свідчать, що розвиток кон-

цептуальних підходів, принципів та організаційних структур управління прямує від формальних, жорстких, централізованих до більш гнучких, які враховують розвиток демократичних процесів. Оскільки державне управління є різновидом соціального управління, то очевидно, що розвиток держави в умовах глобалізаційних процесів, стрімких технологічних проривів, утвердження європейських пріоритетів і демократичних норм актуалізує проблему ефективності всієї системи державного управління, у тому числі і державного управління освітою. Адже будь-яка держава, дбаючи про свій рейтинг цивілізованості у світі, має розробляти таку стратегію і тактику управління освітою, випереджальний розвиток якої забезпечить майбутнє всієї країни. Успіх країн – світових лідерів – США, Японії, Німеччини, і країн, які стрімко розвиваються, – Китаю, Індії, Бразилії, Південної Кореї – істотно обумовлений належною увагою урядів до питань розвитку освіти й науки. На жаль, в Україні сьогодні доводиться констатувати: незважаючи на гучні заяви про науковий характер державного управління, у кращому разі знання, наука відіграють декоративну роль в управлінні державою і суспільством.

Розглядаючи поняття «управління» як процес, необхідно мати на увазі, що одним з ключових понять управління є поняття зворотного зв'язку між об'єктом і суб'єктом управління. Суб'єкт і об'єкт управління – явища співвідносні і мінливі: те, що в одній взаємодії постає як суб'єкт управління, в іншому – як об'єкт управління і навпаки. Але в будь-якому випадку в межах однієї і тієї ж взаємодії виявляється принцип зворотного зв'язку. Принцип зворотного зв'язку у соціальному управлінні проявляється не тільки у виконанні і систематичному контролі, але й допускає також широку ініціативу, співтворчість і навіть справжню творчість тих, хто постає як об'єкт управління. Тому будь-яка соціальна система і її елементи є, у кінцевому результаті, самодіючими і, отже, самокерованими. Крім того, можна стверджувати і те, що управління є

регулювання діяльністю людей, інформаційними потоками, речовинами та енергією. Без інформації, її виробництва, накопичення, передачі, обміну і засвоєння ніяке управління в принципі здійснюватися не може. Тому точність інформації, її повнота, відповідність відображення реальних речей і процесів, а також адекватність зворотного зв'язку об'єкта є необхідними умовами ефективності управління. За таких умов сутність управління полягає в накопиченні й аналізі інформації, що надходить від об'єкта управління; у визначенні стратегічної і тактичної мети, планів, програм, моделей удосконалення керованої системи; у визначенні способів, методів, засобів управлінської діяльності для досягнення намічених цілей і забезпечення певних результатів розвитку. Тільки за відповідності цих умов управлінської діяльності можна вважати соціальне управління ефективним і дієвим. Нарешті, соціальне управління є усунення природних і соціальних протиріч, їх подолання, зняття напруженості, конфліктності або кризових станів системи. Однак, подолання одних суперечностей зовсім не означає ліквідацію суперечностей існування і розвитку тієї або іншої системи взагалі. На зміну «старим» суперечностям неминуче приходять інші, які неблаганно вимагають свого розв'язання.

Отже, уявлення управління як процесу має форму системи діяльності: по-перше, діяльності керівного суб'єкта, по-друге, діяльності керованих суб'єктів, по-третє, каналів передачі управлінських дій від керівних до керованих суб'єктів, по-четверте, «зворотних каналів» передачі інформації про діяльність керованих до керівних для оцінки стану управління. Тому управління – це встановлення порядку взаємодії між елементами системи будь-якого виробництва, тобто певна їх систематизація. Крім того, управління характеризується різноманітністю. Ця різноманітність опирається на відмінності між змістом практики цього процесу і способом і формами його організації та реалізації. На практиці це означає безліч варіантів у способах реалізації управління, його

мінливість, складність структури і специфічну ієрархічність. Тому управляти означає бути господарем процесу управління, слідувати певним принципам, законам, визначати норми застосування всіх ресурсів в управлінській діяльності. Отже, з якого б аспекту не розглядалося управління, неминуче виходимо на феномен філософії управління, потреба в осмисленні якої наразі помітно посилилася [7; 8].

Розроблений категоріально-понятійний апарат та інструментарій філософії дають можливість методологічно правильно оцінювати й коригувати цілі, зміст, характер практичної і духовної діяльності людини, у тому числі й в управлінні освітою. Тільки філософія будь-якому управлінцю дасть можливість критично осмислити сутність, зміст і призначення своєї діяльності та вдосконалювати її відповідно до вимог часу.

Суб'єкт і об'єкт управління – широкі універсальні поняття, що охоплюють живу природу, людину, суспільство. Однак для цього дослідження важливими є соціальні суб'єкти і об'єкти, тобто соціальне управління. Адже саме їх духовно-культурна компонента є визначальною для всього процесу управління, яка обумовлює управлінську взаємодію.

Для того, щоб між двома суб'єктами існував управлінський зв'язок і відповідно здійснювалася управлінська взаємодія, необхідно, щоб між цими суб'єктами існували відносини управління. Вони забезпечують можливість здійснення управління, оскільки саме відносини задають можливість виробляти управлінські команди і готовність ці команди виконувати. Відносини управління базуються на економічних або морально-етичних засадах, а взаємодія суб'єкта і об'єкта управління здійснюється за допомогою вертикальних комунікацій.

Соціальність суб'єкта управління полягає в тому, що це – людина, менеджер, керівник, представник соціуму, який володіє свідомістю і самосвідомістю, здатністю відобразити світ, створювати в своїй уяві образи, моделі, системи. Тому свідомість є своєрідним органом управління людини, а змістом людської

свідомості є освоєна нею сукупна духовна і матеріальна культура людства, система цінностей, які складають її внутрішній світ, духовність, менталітет. Духовність суб'єкта і є суть, зміст, значення і мета процесу управління. Без цієї духовно-культурної компоненти людини немає і бути не може управління або самоврядування.

Соціальне управління повинне мати сенс, ідею, мету. Основними об'єктами соціального управління є люди, колективи, різні соціальні групи, що володіють певним рівнем свідомості, матеріальними і духовними цінностями, ідеалами. Однак об'єкт управління не обмежується лише людським суспільством, соціальність об'єкту додає суб'єкт управління, який взаємодіє з ним. Об'єктом соціального управління можуть бути суспільні явища і процеси, людина, усе суспільство, життєдіяльність людей, матеріальне і духовне виробництво, соціальні групи, суспільні класи, нації, народності, етнічні спільноти, групи і колективи людей, організації, установи, підприємства і фірми, а також окремі індивіди. Тому соціальне управління – це воляова діяльність, виражена в цілеспрямованому й організованому впливі щоб забезпечити узгодженість і впорядкованість спільних дій людей та груп в інтересах ефективного розв'язання завдань, що стоять перед ними [12].

Однак ефективне розв'язання завдань у державному управлінні, як різновиді соціального управління, у тому числі освітою, залежить від багатьох чинників. До групи внутрішніх чинників об'єкта управління – системи освіти – відносять внутрішню впорядкованість, узгодженість, рівень взаємодії структурних складових системи освіти, обумовлених їх природою, специфічною функціональністю, сукупність об'єктивних процесів в освіті та націленість органів управління освітою на реалізацію програм розвитку освіти і досягнення мети [2]. При чому діяльність органів управління освітою, виходячи з принципу головного елемента управління, має забезпечувати визначення і розроблення системи заходів для реалізації мети і розділення комплексної задачі на

окремі технологічні операції, подальшу координацію їх виконання різними структурами в ієрархічній системі управління, мотивацію, взаємодію, поведінку членів щодо реалізації мети, задач і програм, ухвалення рішень, контроль за їх виконанням тощо. Усе разом є запорукою стійкого і ефективного функціонування об'єкта соціального управління – системи освіти.

У філософії спочатку розроблялася проблема якості як однієї з основних філософських категорій. Її аналіз здійснено вперше Аристотелем [1]. Однак найбільш істотний внесок у дослідження якості зробив Гегель, який визначив якість як логічну категорію, що визначає безпосередню характеристику буття об'єкта і є початковим ступенем пізнання і становлення світу [4]. З того часу категорія якості посідає важливе місце в системі категорій діалектики.

В історичному аспекті проблема ефективності і якості у філософських публікаціях спочатку розглядалася окремо, без взаємозв'язку. Водночас у дослідженнях з проблем управління відзначався істотний взаємозв'язок ефективності і якості, однак якість, як характеристика процесу, окремо не вивчалася. Це пояснюється тим, що поняття ефективність і якість або ототожнювали, або надавали їм абсолютно різне тлумачення.

Історично першою в управлінні стала обговорюватися проблема ефективності. Один з основоположників теорії менеджменту ще в кінці XIX століття Г. Емерсон вважав ефективність основним завданням управління [6]. По суті справи, початки теорії менеджменту формувалися в процесі розв'язання проблеми ефективного використання робочої сили і техніки в промисловому виробництві. Проблема надійності починає розроблятися пізніше, починаючи з кінця 40-х – початку 50-х років двадцятого століття, причому в основному представниками напряму, пов'язаного з управлінням технічними системами. А з початку 70-х років XX століття стає актуальною проблема якості, переважно в роботах з менеджменту.

У філософії, навпаки, спочатку розробляється проблематика якості, що є однією

з основних філософських категорій. Однак, самий значний внесок у розробку категорії якості вніс Гегель, який визначив якість «як логічну категорію, складовий початковий ступінь пізнання речей і становлення світу, як безпосередню характеристику буття об'єкта» (4, 255). З тих пір категорія якості посідає важливе місце в системі категорій діалектики.

У кінці XIX століття термін «ефективність» починає втрачати своє суто економічне значення і використовується для оцінки різноманітних дій. Це пояснюється низкою обставин. Насамперед, сама економіка перестала бути об'єктом вивчення тільки економістів. Крім того, потреби практики зумовили поширення терміна ефективність на всю соціально-економічну сферу.

Г. Емерсон, як управлінець, побачив в ефективності те, що не виявили економісти – зв'язок з функціональністю. Виділивши цей зв'язок, він зробив надзвичайно важливий внесок у розвиток цього поняття, що останнім часом визнається науковцями одним з найважливіших для діяльного підходу в управлінні [6]. Таким чином, розширення поняття ефективності було покликано відобразити ставлення різних аспектів діяльності: результату і витрат, результату і цілей, результату і потреб, результату і цінностей. Тому ефективність є багатоаспектним поняттям і визначається різними критеріями. Однак прихильники такого підходу не можуть запропонувати потрібні і універсальні критерії визначення ефективності, що знижує практичне значення ефективності як засобу порівняння шляхів, способів, засобів, методів діяльності. Але наявність багатьох критеріїв вимагає особливих способів узгодження критеріїв між собою, їх компромісу. У залежності від того, як вони будуються, отримують різні значення ефективності. Щоб знати, які саме аспекти переважають у тому чи іншому випадку, необхідно з'ясувати, який саме спосіб узгодження критеріїв використовувався. Так, наприклад, з економічної точки зору трактування ефективності як відношення результату до витрат характеризує

зазначене відношення, яке може бути виражене кількісно в грошах. Соціальну ефективність виразити в грошовому еквіваленті неможливо. Соціальний ефект виникає завдяки раціональній організації суб'єктів управління, оптимальному функціонуванню керованих об'єктів, відповідність діяльності суб'єктів і об'єктів потребам, інтересам суспільства. Обов'язковою ознакою соціального ефекту є його прогресивність, здатність бути джерелом і засобом подальшого розвитку. З огляду на це не можна визнавати соціально ефективними тимчасові успіхи в різних галузях, що досягнуті завдяки збігу обставин, витраченню неадекватних досягнутому результату ресурсів. Соціальний ефект має відображати співвідношення сукупних витрат ресурсів та управлінської енергії на певну діяльність та управління нею з об'єктивним результатом, що був отриманий і реалізований у суспільстві, забезпечуючи його розвиток.

Головними вимогами до ефективного управління сьогодні, як показує досвід, є надійність або якість і взаємна відповідальність у системі стосунків керівників і підлеглих. В управлінні поняття «якість» стало використовуватися пізніше, ніж поняття «ефективність» і «надійність». Його поява обумовлена потребою переходу від кількості до якості виробленої продукції, умов життя, безпеки країн. Однак найпоширенішою точкою зору на співвідношення якості і ефективності в управлінні є визнання того, що якість є одним із критеріїв ефективності. Багато дослідників вважає, що підвищення якості є одним з оптимальних способів підвищення ефективності. Більше того, у теорії менеджменту сформувався новий підхід – «управління якістю», і зв'язок ефективності та якості став доведеним. Саме якість складників системи принципово обмежує можливість її функціонування. З іншого боку, якість системи загалом і її окремих складників обумовлює ефективність як самої системи, так і її окремих елементів. Сама можливість змінити ефективність системи залежить від зміни якості її елементів або її структури. Зважаючи на це, логічним вида-

ється твердження про те, що задане функціонування системи може бути забезпечене тільки цілком певною якістю, тому проблема якості в управлінні має вирішитися в єдності з проблемою ефективності.

Наразі особливої актуальності набувають проблеми філософії освіти, що, як і сам феномен освіти, є визначальним чинником у забезпеченні процесів функціонування й розвитку суспільства. Адже саме в системі освіти здійснюється базова підготовка майбутніх управлінських кадрів, формується їх професійна компетентність, культура, світоглядні позиції, морально-етичні принципи, переконання. І для неї є досить важливою така характеристика соціуму, як стабільність, що дозволяє кожному його члену жити й діяти в передбачуваному і прогнозованому просторі з певною мірою впевненості. Звідси випливає необхідність розробки й впровадження в практику найбільш ефективних механізмів державного управління соціально-економічним розвитком суспільства і освітою зокрема.

Висновки. Таким чином, дослідження філософських засад управління освітою свідчить про те, що їхні витoki знаходяться в теорії соціального управління і є частиною більш загальних політико-економічних і соціально-філософських концепцій, які пояснювали механізми життєдіяльності суспільства на різних етапах історичного розвитку. Тому в наукових дослідженнях з проблем управління окремі автори ототожнювали ефективність і якість систем управління, що обумовлювалося особливостями конкретної соціально-історичної ситуації. У межах управління переважали дослідження, пов'язані з кількісними методами оцінювання якості та ефективності. Понятійно-категоріальний апарат розроблявся недостатньо, а самі поняття «ефективність», «якість» мали досить невизначений зміст. Логічно вихідним поняттям є поняття якості систем управління. «Ефективність» є наслідком поняття якості. При цьому зауважимо, що в соціальному управлінні одним з найважливіших імперативів як для суб'єкта, так і для об'єкта управління є професій-

ність. Більш того, рівень цієї якості оцінюється з позицій ефективності управлінського впливу, максимального досягнення мети з мінімальними втратами. Це означає, що за умов підвищення загальнокультурного та освітнього рівня громадян усе стійкішою домінантою в соціальному управлінні стає людський фактор як вагомий резерв підвищення ефективності управління і загалом подальшого розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Аристотель.** Политика. Афинская полиция / Аристотель. – М. : Мысль, 1997. – С. 271–343. – (Серия "Из классического наследия").
2. **Афанасьев В. Г.** Об эффективности социального управления / В. Г. Афанасьев, А. Д. Урсул // Вопросы философии. – 1982. – № 7. – С. 57–69.
3. **Сметана В. В.** Социальные организации: структура, виды, организационная культура и организационный менеджмент / В. В. Сметана. – М. : Совр. экономика и право, 2007. – 296с.
4. **Гегель Г. Ф. В.** Наука логики [Электронный ресурс] / Г. Ф. В. Гегель. – Режим доступа: <http://www.dwnld.net.ua/viewtopic.php?t=2430367>
5. **Добронравова И. С.** Философские основания естественнонаучного освоения процессов самоорганизации : автореф. дис. ... д-ра философ. наук. / И. С. Добронравова ; Ин-т философии АН УССР. – К., 1991. – 32 с.
6. **Эмерсон Г.** Двенадцать принципов эффективности [Электронный ресурс] / Г. Эмерсон. – Режим доступа : <http://www.de-web.ru/article.html>
7. **Кремень В. Г.** Освіта і наука в Україні інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
8. **Кремень В. Г.** Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень – [вид. перероб.]. – К. : Грамота, 2010. – 576 с.
9. **Андрущенко В. П.** Основи сучасної філософії освіти : навчальний посібник / В. П. Андрущенко, Д. І. Дзвінчук ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Івано-Франківський нац. технічний університет нафти і газу. – К. ; Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. – 456 с.
10. Проблема эффективности в современной науке / под ред. А. Д. Урсула. – Кишинев, 1985. – 256 с.
11. **Питерс Т.** В поисках эффективного управления (опыт лучших компаний) : пер. с англ. / Т. Питерс, Р. Уотермен. – М. : Прогресс, 1986. – 288 с.
12. **Щекин Г. В.** Теория социального управления : монография / Г. В. Щекин. – К. : МАУП, 1996. – 408 с.

Наразі в Україні склалася ситуація, коли поодинокі несистемні зусилля щодо забезпечення ефективного управління освітою не дають бажаного результату, оскільки не мають надійного світоглядного базису, на основі якого сьогодні можливо проаналізувати світ нової реальності та ствердити потребу в знанні для того, щоб через ефективне управління забезпечити розвиток освітніх систем.

CITED LITERATURE

1. **Aristotle.** Policy. Athens polity. Series: "From the classical heritage". – Moscow, Mysl, 1997. – P. 271–343.
2. **V. Afanasjev, A. Ursul.** On the effectiveness of social control / / Problems of philosophy, 1982, № 7. – P. 57–69.
3. **V. Smetana.** Social organizations: structure, types, organizational culture and organizational management. «Modern economics and law» publishing house. – Moscow, 2007. – 296 p.
4. **H. F. W. Hegel.** Science of logic. Access mode: <http://www.dwnld.net.ua/viewtopic.php?t=2430367>
5. **I. Dobronravova.** Philosophical foundations of natural and scientific self-organization processes development: Doctor of Philosophy self-referent discourse. / Academy of Sciences of the Ukrainian SSR Institute of Philosophy – Kyiv, 1991. – 32 p.
6. **G. Emerson.** Twelve principles of efficiency. Access mode: <http://www.de-web.ru/article.html>.
7. **V. Kremen.** Education and science of Ukraine: innovative aspects. Strategy. Implementation. Results. – Kyiv: Hramota, 2005. – 448 p.
8. **V. Kremen.** Philosophy of the national idea: Person. Education. Society. – The rewritten issue. – Kyiv: Hramota, 2010. – 576 p.
Fundamentals of modern philosophy of education: a study letter /
9. **V. Andrushchenko, D. Dzvinchuk /** National Pedagogical University named after M. Drahomanov, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. – Kyiv. – Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2009. – 456 p.
10. The problem of efficiency in modern science // Under the editorship of A. Ursul. – Chisinau, 1985. – 256 p.
11. **T. Piders, R. Waterman.** In search of effective management (an experience of the best companies): translated from English. – Moscow, Progress, 1986. – 288 p.
12. **G. Shchekin.** The theory of social control: Monograph. – Kyiv: The Interregional Academy of Personnel Management, 1996. – 408 p.